

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 21 травня 2021 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 18 травня 2021 року, протокол № 6.

Рецензенти:

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор;
Повстин Оксана Вікторівна – доктор педагогічних наук, доцент.

Особистість в екстремальних умовах : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 травня 2021 р., м. Львів).
Львів, 2021. 216 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
доктор педагогічних наук, професор **Козяр М. М.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат педагогічних наук, доцент **Цюприк А. Я.**;
кандидат психологічних наук **Стельмах О. В.**;
Кандидат психологічних наук **Вавринів О. С.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності, сучасний стан і перспективи психологічного супроводу особистості, яка перебуває в екстремальних умовах, міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

<i>Петро БОЙЧУК</i>	
Наукова та професійна активність педагогічного працівника в нормативно-правовій площині закладу вищої освіти	70
<i>Наталія БОРБИЧ</i>	
Науково-дослідна робота студентів як засіб формування конкурентоспроможного фахівця на ринку освітніх послуг	74
<i>Руслана ВАВРИК</i>	
Морально-психологічна підготовка майбутнього військового диригента	77
<i>Світлана ВДОВИЧ</i>	
Формування навичок професійного спілкування у майбутніх психологів	81
<i>Юрій ВІНТЮК</i>	
Особливості викладання дисципліни «Психологія надзвичайних ситуацій» студентам-психологам	83
<i>Катерина ГОРІЛА, Неля ВОВК</i>	
Мотиваційна складова професійної підготовки курсанток – майбутніх офіцерів Державної служби України з надзвичайних ситуацій	87
<i>Ольга ЗАВЕРУХА</i>	
Соціально-психологічний аналіз проблеми професійної самореалізації в науковій літературі	93
<i>Віктор КОВАЛЕНКО, Олена БУРАКОВА</i>	
Методи підвищення стресостійкості під час вогневого контакту в працівників Національної поліції України	95
<i>Мирослав КОВАЛЬ</i>	
Компоненти інформаційно-освітнього середовища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності	98
<i>Тетяна КОНІВІЦЬКА</i>	
Риторична складова професійної підготовки студентів-психологів у закладі вищої освіти	103
<i>Андрій ЛИТВИН</i>	
Формування психологічної готовності майбутніх фахівців ДСНС	106

УДК 371.134:347.132.17

Андрій ЛИТВИН, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС

Невпинне зростання ролі та значення людського чинника в реалізації завдань запобігання та ліквідації наслідків аварій, катастроф природного та техногенного характеру потребує повсякчасного вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС України у відомчих ЗВО, поліпшення їхньої адаптаційної здатності до негативних чинників професійної діяльності, підвищення ефективності роботи в умовах небезпеки і ризику.

Професійна діяльність рятувальників відрізняється передусім тим, що висуває підвищені вимоги до їхніх психічних і фізіологічних можливостей. Працю фахівців ДСНС відносять до категорії «з особливими умовами» – екстремальними, шкідливими для здоров'я, ризиконебезпечними. Особливістю виконання службових обов'язків є усвідомлення ними прямої загрози для життя та здоров'я, де гарантією безпеки виступають високий рівень компетентності, фізичної витривалості, морально-бойових психологічних якостей. У процесі навчання курсанти мають виховати в собі готовність у ризиконебезпечних обставинах приходити на допомогу людям, рятувати життя, долаючи наслідки надзвичайних ситуацій.

Найбільш стресогенний вплив на психофізичний і функціональний стан фахівців-рятувальників чинять, безперечно, непередбачуваність і невизначеність екстремальних ситуацій у їхній роботі. Виконання професійної діяльності в цих обставинах вимагає від них не лише сформованості специфічних професійних знань, умінь, навичок і здатності їх швидко та точно застосовувати (компетентність), а й постійної зібраності, мобілізованості, пильності, граничної концентрації уваги, оперативності мислення та реагування на перебіг подій, водночас упевненості в правильності прийнятих рішень, успіху власних дій (професійно важливі якості), а також стану емоційно-вольової стійкості та актуалізації свого інтелектуального й особистісного потенціалу під час

прийняття рішень і безпосередньої діяльності в екстремальних ситуаціях, що відображає зв'язок з різними аспектами особистісної регуляції, в тому числі раціональністю (психологічна готовність). Сьогодення характеризується посиленням вимог органів і підрозділів ДСНС до рівня підготовленості випускників відомчих ЗВО, зокрема психологічної [1, с. 153].

Готовність фахівця науковці розуміють як інтегративну якість психіки особистості, що органічно поєднує значущі мотиви, емоційно-вольову стійкість, налаштованість на виконання майбутніх завдань, впевненість у собі, стабільність психічних реакцій, емоційну стійкість до небезпеки, високий ступінь самоорганізації та саморегуляції.

На наш погляд, *психологічна готовність майбутніх фахівців ДСНС* – це стан підвищеної налаштованості та мобілізованості психіки, спрямований на дієву реалізацію отриманих знань, умінь, навичок, подолання труднощів службової діяльності, що дозволяє швидко орієнтуватися в ризиконебезпечних обставинах надзвичайних ситуацій, ухвалювати найбільш доцільні рішення для їх ліквідації та виявляти волю в їх реалізації. До важливих чинників, що визначають психологічну готовність фахівця, слід віднести типологічні характеристики поведінки і психологічні особливості, зокрема адаптивні здібності, нервово-психічну стійкість, індивідуальні психологічні якості.

Психологічна готовність фахівців є результатом цілеспрямованого та неперервного процесу їхнього професійного навчання та виховання. Основи психологічної готовності майбутніх керівників органів і підрозділів цивільного захисту закладаються в стінах закладів освіти, де вони формуються та розвиваються як спеціалісти та відповідальні посадовці.

Психологічна готовність фахівця до службової діяльності в ризиконебезпечних обставинах має складну динамічну структуру та складається з мотиваційного, пізнавального, емоційного, операційно-технологічного та вольового компонентів, які тісно взаємопов'язані. Виявлено основні групи якостей, що визначають психологічну готовність фахівців ДСНС до службової діяльності в ризиконебезпечних обставинах: вольові, особистісно-характерологічні, поведінкові, якості психологічної надійності та професійно-психологічні. [3]. Ефективність формування психологічної готовності курсантів до службової діяльності в ризиконебезпечних обставинах істотно залежить від розвитку цих професійно важливих якостей особистості, передусім таких як рішучість, самостійність, відповідальність, вимогливість до себе, здатність

швидко орієнтуватися в обстановці, впевненість у своїх силах, вміння володіти собою, організаторські здібності тощо. Рівень сформованості у курсантів цих якостей необхідно враховувати під час оцінювання на заняттях відповідей і визначення поточних результатів навчання та рівня підготовленості.

Комплексна підготовка фахівців ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних обставинах реалізується поетапно й охоплює базову професійно-екстремальну підготовку (загальну та спеціальну), контекстно-екстремальну підготовку (спеціально-екстремальну й оперативно-екстремальну), а також постекстремальну підготовку [2, с. 4]. Цьому сприяє організація стажування курсантів 4–6 курсів у підрозділах ДСНС, де вони виконують реальні службові (бойові) завдання з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Усвідомлення та врахування командирами, начальницьким і викладацьким складом ЗВО змістових елементів структури психологічної готовності, рівнів її прояву, чинників, що впливають на її формування дає змогу підвищити ефективність педагогічного впливу на майбутніх фахівців у цьому процесі. Треба забезпечити не лише формування автоматизованих дій, а й психологічних механізмів, які забезпечують адаптацію організму до умов виконання діяльності в ризиконебезпечних обставинах.

На думку науковців, під час підготовки курсантів до діяльності в ризиконебезпечних обставинах доцільно застосовувати такі методи і прийоми: забезпечення тісного взаємозв'язку між теоретичними питаннями навчальних дисциплін і аналізом завдань, які фахівці вирішують в умовах ризику та небезпеки; розв'язання навчальних задач із нестачею інформації, зі створенням труднощів, з елементами небезпеки і ризику; уведення в хід заняття непередбачених перешкод і несподіваних ускладнень; проведення вправ із порівняння та класифікації окремих аспектів професійної діяльності в залежності від їх важливості, складності, строків досягнення; постановка завдань, що потребують самостійного вибору найбільш доцільного способу вирішення з декількох можливих; створення ситуацій, що призводять до часткових невдач і вимагають підвищеної уважності й активності; постановка завдань і створення ситуацій, що потребують негайного переходу до рішучих, самостійних і організованих дій; організація змагання між курсантами та групами; моделювання майбутньої діяльності в залежності від зміни зовнішніх умов і внутрішніх чинників; проведення прак-

тичних занять із використанням пожежно-рятувальної та іншої техніки, засобів і спорядження в обставинах, максимально наближених до реальних надзвичайних ситуацій; реалізація комп'ютерних імітаційних тренажерів із системою віртуальної реальності; використання тренінгових методик активізації навчання, самонавчання та самовиховання майбутніх фахівців [3].

Таким чином, у процесі навчання необхідно приділити особливу увагу формуванню психологічної готовності курсантів до службової діяльності. Завдання професійної освіти – сформувати цілісну структуру особистості, надаючи різносторонній вплив на недостатньо виражені якості, які визначають успішність дій у ризиконебезпечних обставинах. На основі наукового аналізу у має бути розроблена педагогічна система формування в курсантів ЗВО ДСНС України психологічної готовності до службової діяльності, яка дасть змогу цілеспрямовано конкретизувати цілі освітнього процесу, удосконалити зміст, форми і методи цієї роботи, широко використовувати сучасні педагогічні технології, що забезпечуватимуть якісну підготовку випускників до діяльності в надзвичайних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль М., Козяр М., Литвин А. Педагогічна модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів : ЛДУ БЖД, 2018. Вип 18. С. 151–159.
2. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 37 с.
3. Михайлова В. В. Повышение эффективности формирования психологической готовности курсантов вузов ГПС МЧС России к деятельности в условиях риска : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Санкт-Петерб. гос. ун-т ГПС. Санкт-Петербург, 2008. 243 с.